

KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ ZAMAN ZARFLARININ ETİMOLOJİK İNCELEMESİ

Levent DOYURAN

Kırgız Türkçesindeki zaman zarflarının etimolojik yapısının

tanım ve etimolojik yapısının incelenmesi

* ZET

Türkçe'nin bütün lehçeleri ile ilgili inceleme çalışmalarının yapılabilmesine kaynaklık edeceğini düşündüğümüz bu tür kısmî araştırmalar önemlidir.

Kırgız Türkçesinde zaman zarfları geniş çapta ele alınmıştır. Bu yazıda Kırgız Türkçesindeki zaman zarflarının bütünü ele almak yerine zaman zarflarının tanımı ve etimolojik yapısı incelenecektir.

Kırgız Türkçesindeki zaman zarflarını, "Basit, Türemiş, Kelime Grubu Yapısındaki Zaman Zarfları" şeklinde üç grup halinde, etimolojik incelemesi ile ve en az bir örnek cümle içinde vereceğiz.

Yazımızın sonunda Kırgız Türkçesindeki zaman zarflarının tanımı ve etimolojik yapısıyla ilgili değerlendirme yapılmıştır.

ANA+TAR KELİMELER, Kırgız Türkçesi, zaman zarfları, tanım, etimolojik yapı

A - STRACT ,

In the future, comparative analysis between Turkic dialects is believed to be an important research field. Considering this fact, and instead of handling the time adverbs as a whole, the etimological formation of this noteworthy grammatical unit is dealt as the focus of this study.

The time adverbs within Kyrgyz are classified into three groups such as simple, derived and word groups (compound) and each group is exemplified with a couple of sentences. And as a conclusion of this study, an overall assessment on the definitions and etimological backgrounds of the time adverbs of Kyrgyz is carried out.

ETİMOLOJİK İNCELEMESİ ZAMAN ZARFLARININ ETİMOLOJİK İNCELEMESİ

KIRGIZSKOM YAZIĞE

“kaçan,(ne zaman) kaçandan beri,(ne zamandan beri) kaysı kezde,(ne zamanda) kaçanga çeyin? (ne zamana kadar)” gibi sorular vasıtasıyla tespit edildiği de belirtilir. Eserde, bu zarfların, hareketin ne zamana kadar sürdüğünü de gösterdiği üzerinde durulu; keçke, künü-tünü, küzdü-küzdöy, vs.. Ayrıca zaman zarflarının, çokluk ifade eden “-lar” eki ve ayrılma hâli ekiyle birlikte kullanılan kelimeler vasıtasıyla hatırlatma, tahmin, tasavvur etme, göz önünde bulundurma anlamları ifade ettiği konusu da incelenir; bürsügündördön, erte-bürsügündön, vs.. (KUDAYBERGENOV., 1980:293-284)

“Kırgız Tilinin Gramatikası” adlı eserde, D.İsayev, “Eylemin zamanını gösterip, kaçan?, kaysı ubakta? gibi sorulara cevap veren zarflar zaman zarflarıdır.” Şeklinde tanımlamıştır. “Bugün cinalıs bolot” (Bugün toplamtı olacak) (D. İSAYEV., Frunze: 1953)

DAVLETOV ise, “Hareketin yapıldığı her tür zamanı bildiren kelimelere zaman zarfı” denildiğini söyler. (DAVLETOV, 1960:21) DAVLETOV, zaman zarflarının kullanışlarını şu şekilde açıklar: “Hareketin zamanını, söyleyenin söylediği zamanla nasıl bir ilişki içinde olduğunu bildirmede kullanılırlar.” Bunun yanında, bu zarflar hareketin bittiğini veya hareketin olduğu zamanı, hareketin olduğunu zamandaki sınırlandırmayı, hareketin hangi zamana kadar devam ettiğini veya edebileceğini de bildirebilirler. Bazı zaman zarfları, hareketin olacağı zamanı tahminî olarak bildirirler.

'0 + "re\$et n & t 1 , “A cana men kanday dedim ele”. (Peki, imdi ben ne dedim ki?!) (AKTT, 22)

&0 + "re\$et n 2(3)4) z" / "n, “Anan barıp alam, -dep bee saagandar kubanıptır...” (“İsrak sa#anlar “Sonra gidip alırım%” diye se&inmi .) (AKTT, 22)

'0 + "re\$et n)z)n z" / "n" \$"3"r 3ev" / ett 4 ve%" e3e'e4 , “Düşömkül bul kıyaldarın çındıkka çıkaruu için kündür-tündür iştedi.” ('üy ömkül, bu (ayallerini gerçeikle tirmek için gece gündüz çalı tı.) (AKTT, 23)

50 + "re\$et n 2("4ı z" / "nın t"6 / n7 2("r"\$ & (3 r (1 , “...erteñ – bürsügünü üyünö ketesiñ.”) * yarın öbür gün e&ine gidersin%! (KATG , 448)

30 + "re\$et n z" / "nı8 !9%(e%en n !9%(e3 4 z" / "n(" n"!ı(& r (1\$ 5 n3e 2(3)4), “Bayaktan kıştaktın üstü cagında kızıl-tazıl bolup, obon çağırtkan kızuu emgektegi kişiler, azır bir cerge çoğuluşkan.”)+z önce köyün üst tara,ında rengarenk giysilerle arkı söyleyerek çalı an ki iler, imdi burada toplandılar%! (AKTT, 21)

"r"< "ancak, hemen"

"Şübürögön kiyimdi arañ kurgattık.")-slanan kıya,eti ancak kuruttuk! (ET-I, 61)

&"%" "son günlerde"

"Baya İvan Petroviçtin adında şakıldap caağı tınbay süylögön sözdörü cogoldu.")Son günlerde .&an Petro&iç/in önünde ge&ezelik edip, (iç durmadan söyledi#i sözler *% yok oldu%) (AKTT, 22)

"n" = cana "yine, daha, tekrar"

"Cana sen menin közümö şumduk körüp kettin.")İne sen benim gözüme u#ursuz göründün! (AKTT, 71)

"<ı "henüz, az bir müddet önce"

"Cañı gana keldi.")İenüz)yeni! geldi! (KS, 175)

"z "yazın"

"Caz sayga, kış kırğa konbo.")Öazın o&aya, kı ın kıra yerle me! (AKT-M, 69)

e / >şimdi, şu zamanda"

"Emi dağı emgiçe kerek?")2imdi da(a ne lazım?! (KS, 330)

e / 3 ? e / g 5e ? e / g 5e\$t =e / g @5e e / g @5e@\$@t >şimdi, artık"

"Emgiçekti okumuştı azamat boloor ele.")2imdiye o, okumu bir delikanlı olurdu! (KS, 330)

en3 "şimdi"

"Dalay ömür ötüp ketti, kab-kab-kab!)"oca ömür geçip gitti, a(, a(3

Çın kirişsek, endi dağı keç emes, 4erçe#e dönsek imdi de geç de#il,

Çın uyuşup tıraktırdı biz alsak." 4erçekten birle ip traktörü biz alsak! (ET-I, 190)

\$e5 "geç vakit"

"..... zarıktırıp keç kelet, sak bol.") *üzüp geç gelir, i(tiyatlı ol! (KT, 56)

\$e5 "akşam"

"Al üygö keç keldi.")5, e&e ak am geldi! (KT, 56)

\$ı1 >kışın"

"Caz sayga, kış kırğa konbo.") Öazın o&aya, kı in kıra yerle me! (AKT-M, 69)

\$#n >gündüz"

"Üye eesi kün da tün da sırtta")6& sa(ibi gece de gündüz de dı arıda! (KT,80)

\$#z >sonbahar, güzün"

"Alar küz kelet.")5nlar sonba(arda gelir! (KT,80)

/) r3" "önce, daha evvel"

“Murda biz “tehnika bardıgım çeçet” deçü elek”)Znceleri biz “teknik (er eyi çözer” diyorduk! (AKTT,21)

/) r)n “önce, daha evvel, eskiden”

“Tüşün düynö / Murun elim el bele... / Murun mınday kişilikke teñ bele... /Aytçı bilgiç / Ayt filosof bilerman / Murun turmuş / uşuga okşoş keñ bele³)+nla dünya δ Znce (alkım (alk mıydı * δ Znce böyle δ .nsanlı#a de#er miydi * δ Şöylesene re(ber δ Şöyle ,ilozo, bilgiç δ Znce (ayat δ Buna benzer maden miydi? *! (KT, 56)

!ır” “Herhangi bir zaman, genelde; asla”

“Sıra körgönün barbı?”)Ier(angi bir &akit gördün mü! (KS, 651)

“Sıra oşonun işi oñbos.”)Bunun i i asla yoluna girmez! (KS, 651)

tez “hemen”

“...alar tez da tödöşöt, tez da çañ boluşat.”)5nlar (emen geli ir, (emen toplanır! (KT-II, 58)

t#n “gece”

“Üye eesi kün da tün da sırtta.”)6& sa(ibi gece de gündüz de dı arıda! (KT, 80)

t#1 “öğle zamanı”

“Tüş oop kün keşim bolup kalgan mezgilde sapaçılar çañ özön sunun boyuna cete ketiştı.”

(Z#le zamanı gelip gün biraz da(a geçti#inde yolcular ne(ir boyuna ula tılar! (KT, 134)

-0 Y"&"n"ı \$9\$en(2("n("r,

"\$ırı < ahiri < ahir + i “sonunda”

“Akırı kün alarımın / Kerimbaydan öçümdü.” (KT, 6) (sonunda ”erimbaydan öcümü alaca#ım)

"(< hâlâ “henüz, daha, şimdilik”

“Ali kelgen cok.”)Ienüz gelmedi! (KS, 28)

"zır < hazır “şimdi, şu dakikada”

“Azır dele ança kedey emespin.”)2imdilik o kadar ,akir de#ilim! (AKTT, 38)

3"%ı / < dâ'imâ “daima, her zaman”

“Emgek dayım ümüttördün atası.”)6mek d9im9 ümitlerin atasıdır! (KTG-M, 182)

3"%ı / " < dâ'imâ “dâimâ, her zaman, ebediyen”

“Biz dayıma el menen birgebiz.”)Biz (er zaman (alkla beraberiz! (AKTT, 70)

eze(“ebediyen, ezel, önceden beri”

“Ezel esinen ketpes boldu.”)6bediyen unutulmaz! (KS, 344)

∴ T#re / 1 Z" / "n Z"r;("rı

A0 ! / Çe\$ / E\$(er %(e T#re%en(er,

"A A%rı(/ " +B(E\$ (e,

"n"n < a + n + nan < a + n + dan “sonra, ondan sonra”

“Anan emne kılıu kerek?”)sonra ne yapmak lazım?! (KS, 32)

&"%t"n < baya + tan “eskiden, öteden beri”

“Bayatan ele aytpaysıñbı?”)öskiden beri (ep söylemiyor musun?! (KATG, 465)

""<ı3"n = cañı + dan “henüz, âhiren, bir müddet önce”

“Ay cañıdan kötörölgön.”)+y (enüz do#mu .) (KS, 175)

""z3"n < caz + dan “yazın”

“Kızık iş ko bul, kurbum, / Cazdan baştap cumuşka / Kirdiñ bele ne kıldıñ? / Dedi buga kumurska” (.Iğınç bir i bu ya, ya itım, 8 0azın ba layıp i e 8 4irdin de sanki ne yaptın? 8 'edi ona karınca%!) " : ---, ; ; <!

\$"5"nt"n = kaçan + tan < ka + ça + n + tan “ne zaman”

“Kaçantan kelesiñ?”)=e zaman gelirsin?!

\$e5eeten ? \$e599t9n = keçe + ten “dünden, dünden beri”

“Keçeten ketken ele.” ('ün gitmi ti%!

/) r) nt"n = murun + tan “eskiden, önceden, öteden beri”

“Acardın sulu, süykümdüü, ak cuumal öñün körüp, sabit okun muruntan ele kızığıp cüret urgan.”)+car/ın güzel, se&imli, beyaz yüzünü gören \$abit /oca, ona önceden beri ilgi gösteriyordu%! (KT, 71)

&0 -)()n / " + "(E\$ (e,

"n3" < a + n + da “o zaman”

“Anda menin sakalım apak kuuday bolot.”)5 zaman benim sakalım bembeyaz ku#u gibi olur%! AKTT, 21)

&"1t" < baş + ta “ilk, önce, evvelâ”

“Başta cıldın bul uçurunda emgek seldep, kişiler boş bastırışçu”).nsanlar önce yılın bu zamanında emek (arcayıp sonra da bo geziyor%! (KT, 24)

""z3" < caz + da “yazın”

“Cazda cakşı kütünböğön ceke çarbalardın malı gana eñgiredi.”)0azın iyi (azırılanmayan a(s) malı olan ki ilerin (ay&anları inledi%!) " : ---, ; ; <!

""\$ın3" < cakın + da “yakında”

“Sen cakında cigit bolosuñ.”)\$en yakında yi#it olursun%! (AKTT, 21)

erte < er + te “erken”

“Cumuşka erte turup, erte kamilga körüü - Beyşeydin başına berki adatı.”). e erken ba layıp, erken (azırlık yapmak, Bey ey/in eskiden beriki 9detidir%!) + " : - ? , @<A!

\$ee3e ? \$e%3e < kee + de ~ key + de “bazen, zaman zaman”

“Keede köpkö deyre oturup sırdaşat.”)Bazen uzun süre oturup sırlarını payla ır%! (KA-H, 6)

\$#1t" < kış + ta “kışın”

“Kışta körsöñ kamılga – kelerki küzdö tabılga.”)"ı gelince (azırla, güz gelince bul%! (AKT-M, 71)

\$#n39 < kün + dö “her gün”

“Kündö kelgen kül uurtayt, ayda kelgen may uurtayt.”)ıer gün gelen kül yer, (er ay gelen ya# yer%! (KT, 46)

\$#z39 < küz + dö “güzün, sonbaharda”

“Kışta körsöñ kamılga – kelerki küzdö tabılga.”)"ı gelince (azırla, güz gelince bul%! (AKT-M, 71)

212n32 < oşo + n + do “o zaman”

“Oşondo Panfilovdun canında ötkür küzdüü, cürüş-turuşu şandağay, caşı otuzlarda bir kazak komandır cürdü.”)5 zaman Pan, ilo&/un yanında keskin bakılı, yürüyü ü kalkı ı çe&ik, otuz ya larında “azak bir kumandan &ardı%! (KT, 57)

t#n39 < tün + dö “gece, geceleyin”

“Al tündö cılap turat.”)5 gece a#lıyor%!/

'0 Y9ne(/ e +B(E\$ (e,

\$e5\$e < keç + ke “akşam, akşama doğru, akşama kadar”

“Keçke alardın arasında boldum.”)+k am)a do#ru! onların arasındaydım%! (KT, 58)

Keçke suray beresiñ.) ' urmadan soruyorsun%!

Keçke tamaşa kılıp cürösüñ%) ' e&amlı aka yapıp duruyorsun%!

50 Y9n +B(E\$ (e,

(er < il + geri “önce”

“Al şaarga ilgeri ketken, sen kiyin kelesiñ.”)5 e(re önce gitti, sen sonra gelirsin%! (AKTT, 19)

30 E1 t(\$ +B(E\$ (e,

e / g 5e < emgi + çe “şimdi, şimdiye kadar”

“Emgiçe Frunzeden kelgen çigar.”)2imdiye Brunze/den gelmi olmalı%! (KATG, 405)

\$"n5" < ka nı + ça “ne zamandır?”

“Ala ketmeyi kaça!...” (5 gideli ne kadar zaman oldu?!

\$"5"n < ka + ça + n “ne zaman ?

“Kerimbek kaçan oñolot.” ("erimbek ne zaman düzelir%! (KATG, 266)

e0 ."!it" +B(E\$ (e,

erte< < er + te + ñ “yarın”

“Erteñ, bürsügünü zavodada uzatuu bolot.”)0arın, öbür gün ,abrikada dü#ün &ar%! (KT, 10)

\$#n3#z#n < kün + düz + ü + n “gündüz”

“Kündüzün kelgen cok.” (4ündüz gelmedi%!

eger / < eger + im / in (?) “hiçbir zaman, asla”

“Egerim kelbet kalbasın.”) ”atıyen gemlemezlik etmesin%! (KS, 323)

; 0 %e(\$ E\$ @ E1 t(\$ +B(E\$ (e,

"zırın5"

"%in3" < cay + in + da "yazın"

"Bıyıl cayında bizdi bakıp, ulunu-ulu, kiçüünü-kiçüü dep, iç-koynubuzga kirip, öz balabızday bolup ketpedibi.")Bu yıl yazın bize bakıp, büyü#e büyük, küçü#e küçük deyip, aramıza katılıp kendi ya&rumuz gibi olmadı mı?! (KT, 49)

"zın3" = caz + ı + n + da "ilkbaharda"

"Cazında Kadirkulga İvan üstündögü calgız paltosun çeçip kiygizip, bir kap un da bergen.")Ba(arda .&an "adirkul/a üstündeki tek paltosunu çıkarıp giydirmi , bir kap da un &ermi %! (KT, 49)

\$e5 n3e = keç + i + n + de "akşam"

"Kiyinki künü keçinde Zunnahundar toydon keldi.")Sonraki gün ak am Cunna(unlar dü#ünden geldi%! (KATG, 174)

\$ı1ın3" < kış + ı + n + da "kışın"

"Kışında es alabı?")"ı n dinlenir mi?! (KT, 58)

\$#n#n39 < kün + ü + n + dö "zamanında"

"Künündö kelesiñerbi?")Camanında gelir misiniz?!

\$#z#n39 < küz + ü + n + dö "güzün"

"Bir ayda, ce eki ayda, ce küzündö kelet.")Bir ay, iki ay &eya güzün gelir%! (KT, 170)

9<#n39 < öñ + ü + n + dö "önceden, baştan beri"

"Oşonu öñündö köp aytasın.")Bunu önceden beri çok söylüyorsun%! (KT, 48)

0 Y9ne(/ e +B(E\$ @ E1 t(\$ +B(E\$ (e

"(ge5e < ali(hala) + ge + çe "henüz, şimdiye kadar"

"Alige/aligeçe cok." (henüz yok.) (KS, 28)

e / 3 ge5e ? e / 3 ge < emdi + ge + çe ~ emdi + ge "henüz, hâlâ, şimdiye kadar"

"Al emdigçe kelgen cok.")5, (enüz)(9!9! gelmedi%!

"<gı5" < a + (ñ) (?) + gı + ça "o ana kadar, o esnada, o sırada"

"Al añgıça bolboy,....")5, o sırada olmayıp, *! (KATG, 241)

"00 -)()n / " +B(E\$ @ %e(\$ E\$ (e,

erte! < er + te + si "yarın sabah"

"Ertesi Koyçubek Kırmandan keldi.")Örtesi saba("oyçubek (armandan geldi%! (KT, 17)

t#n39!# < tün + dö + sü "gece, geceleyin"

"Balkim, tündösü kelbey, kündüz kelet?")Belki gece gelmez, gündüz gelir%! (KETG, 526)

\$0 E1 t(\$ +B(E\$ @ ."!it" +B(E\$ (e,

\$"5"n < ka + ça + n "ne zaman"

"Kaçan kelesiñ?" (Ne zaman geleceksin.) (KS, 381)

(0 %e(\$ E\$ @ Y9ne(/ e +B(E\$ (e,

\$#n#g9 < kün + ü + gö “her gün”

“Al künügö bara verip tacadı.”)5 (er gün gitmekten bıktı! (KATG, 333)

/ 0 Y9n +B(E\$ @ A%rı(/ " +B(E\$ (e,

(gerten < il + ger(i) + ten “önce, önceden”

“İlgerten mezgildin baştalışın tuyundurdu.”)7nce 8 7nceden zamanın ba ladı#ını (issettirdi! (AKTT, 68)

n0 %e(\$ E\$ (e

\$#n3#z# < kün + düz + ü “gündüz”

“Elikti kündüzü atıştı.”)"aracayı gündüz &urdular! (KATG, 202)

- 0 Y"Dı / E\$(er %(e

"0 ! n3en ! / Y"D / " E\$(er %(e T#re / 1 Z" / "n Z"r;("rı,

\$#n3#z < kün + düz “gündüz”

“Kündüz kün açık tiyip, kışkı coldo toptalıp tebelengen kar erip, ılayga aralaşkan!”)4ündüz güne çıkıp, kı nki yolda toplanıp tepelenmi kar eriyip, balcı#a karı mı ! (KT, 48)

erteree\$ < er + te + reek “erkenden”

“Ertereek çıgalı.”)6rkenden çikalım! (KT-II, 125)

&0 F (3en T#re / 1 Z" / "n Z"r;("rı,

"!ı(< as + ı + l + ı “asla”

“Düynödö asılı işiñ bolboyt.” (Dünyada işin asla olmaz, yoluna girmez.) (KS, 51)

\$e5ee < keç + e “dün, geçenlerde, akşam”

“Keçee ele kelip bugün tıñsınba, Nazir.”)=azir, dün gelip de bugün büyüklük taslama! (KT, 56)

“Keçee men bir kişi kördüm.” (Akşam ben birini gördüm.) (KETG, 202)

\$ % n < ki + y + i + n “sonra, ondan sonra”

“Men kızmatka kiyin kelem.”)Ben çalı maya sonra gelirim! (KT, 56)

E! Ke(/ e Gr)&) Y"Dı!n3"\$ Z" / "n Z"r;("rı,

"0 ! / T" / (" / "!n3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rı,

&"%" \$#n# < baya kün + ü “son günlerde, bugünlerde”

“Baya künü kalp aytpasam, Abıl oşol ele cerden kazıp aldı.”)\$on günlerde yalan söylemeyeyim, +bıl tam oradan kazıp aldı! (KT-II, 125)

& r \$#n# < bir kün + ü “bir kere, bir zaman, bir gün”

“Kabar keldi bir künü. / Kococaştın ayılına.”)Bir gün "ococa /ın köyüne (aber geldi! (KT, 57)

&#r!#g#n# < bir + i + si kün + ü < o + bir + i + si kün + ü “öbür gün, yarından sonra”
 “Erteñ, bürsügünü zavoddo uzatuu bolot.”)Oarın, öbürgün ,abrikada ,abrikada u#urlama töreni
 olacak! (KT, 10)

erte! \$#n# < er + te + si kün + ü “ertesi gün”
 “Ertesi künü Düyşön sır aldirbaymın degeni menen, al da emnege buşayman bolup catti.”
)Ortesi gün ’ üy ön sırrımı söylemem dese de (er neyse bir eye pi man oldu! (KT, 154)

9g#n# = o gün + ü “o gün, evvelki gün”
 “Ögünü keçke maal bir cumuştap üyünö bara kaldım.”)5 gün ak ama do#ru i için e&ine
 gittim! (KT,51)

t#n# &2%) < tün + ü boy + u “gece boyunca, bütün gece”
 “Tündö tünü boyu eki karışkır kamadı.”)Bütün gece iki kurt yakaladı! (KATG,219)

b) Sı;"t T" / (" / "!"n3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rı,
 "(3" \$"5"n < al + da ka + ça + n “artık, çoktan”
 “Marmak ayuu dardaktap, / Cazdı caylay toylogon, / Soğonçoğun kuçaktap, / Alda kaçan
 soylogon.”)+yı ?armak apalayarak, 8Oazın yaylayıp cümbü yapıp, 8 Pençesini kucaklayıp, 8
 +rtık (ep süründü! (KT-II, 44)

"()&"\$t" < al ubak + ta “o zaman”
 “Al ubakta men on eki –on beş caşka çıgıp kalgan kezim ele.”)5 zaman ben ;@-;D ya ina
 gelmi tim! (KATG-245)

"r 3"%" / < her dâ'im “dâimâ, her zaman”
 “Volodya mektepke ar dayım taza kiynip kelçü.”)Ealodya okula (er zaman giyinip gel! (KT,
 62)

"r \$"5"n < ar ka + ça + n “her zaman”
 “Iras, toktooluk ar kaçan kerek.”)I akikaten, ra(atlık (er zaman gerekli! (KATG, 525)

"r \$ez3e < her kez + de “her zaman, dâima”
 “Ar kezde meni estedi.”)I er zaman beni (atırladı!

&ı(tır < bir yıl + dır “geçen yıl”
 “... bıltır Muradıl ake bir sugattan öksütüp koygon oydun buudayı,”) * geçen yıl
 ? uradıl amca/nın bir yalakta açtı#ı çukurun bu#dayı, * *! (KT, 34)

&ı%ı(< bu + yıl “bu yıl”
 “Bıyıl da toyut mol bolot.”)Bu yıl da yem bol alacak! (KT, 57)

& r \$#n “bir gün”
 “Akırı bir kün alarımın / Kerimbaydan öçümdü.”)Sonunda bir gün “erimbay/dan öcümü
 alırım! (KT, 6)

&#g#n < bu gün “bu gün.”

“Uşintip büğün kar tüşöbü?...”)+caba bugün kar ya#ar mı?%% (KATG, 341)

e5"\$ < eç ubak < hiç + vakt “artık, çoktan”

“Üç coldoşu bolso eçak bazardan çığıp ketişken.” (Fç yolda ı ise çoktan pazardan çıkıp gitmi ler% (KETG, 286)

e5)&"\$ < eç + ubak < hiç + vakt “hiçbir zaman”

“Al eç ubakta bir nerseni budamaylap, eptep-septep bütürö salçu emes.”)5 (içbir zaman bir eyleri (apsedip, çe itli çareler arayıp bitirecek de#il% (KT, 77)

e5 \$"5"n < eç ka + ça + n < hiç kaa + ça + n “hiçbir zaman”

“Eç kaçan elesteriñ esten ketpeyt.”)I ay9lin (içbir zaman aklımdan gitmiyor% (KT, 22)

5"\$ t#1t9 < kak tüş + tö “tam öğleyin”

“Çak tüştö kızıl sakçılar ança şek ala koybos degen oygo keldi.”): am ö#leyin kızıl bekçiler o kadar üp(elenmez diye dü ündüler% (KT-II, 162)

\$"% \$ez3e < kay kez + de “ne zaman”

“Cel...ızgaar... / Bu kay kezde bolçu ele?”)0el * rüzgar * 8 Bu ne zaman olurdu ki?! (KT-II, 94)

\$"%)&"\$t" < kay ubak + ta < kay vakt – ta “ne zaman”

“Kay ubakta kalayın?”)=e zaman geleyim?! (KATG, 268)

\$e5\$) r)n < keç + kur + ın “akşamleyin, akşama doğru”

“Ala keçkurun keldi da, oorulunun sakayıp kalganın kördü%”)5 ak amletin geldi de, (astanın iyile ti#ini gördü% (KT, 46)

\$e(er z" / "t < kel – er zaman “ geleceği zaman”

“Karışkır menen colbors keler zamat ele tülkü ıyladı.)): ilki ile kaplan gelece#i zaman tilki a#ladı% (KT-II, 98)

\$ere(\$e5\$e < kere + li keç + ke “akşam, geç vakte kadar”

“Bir künü kereli keçke ün çıgarbay catmaydan bolsun, söz da süylöböylü.”)Bir gün ak ama kadar ses çıkarmak bir yana tek kelime bile söylemeyelim% (KATG, 451)

/) r3"gi 'ı(< mur + da + gı cıl “önceki yıl”

“Todo kış murdagı cıl katuu boldu.”) ' a#da kı önceki yıl sert geçti% (KT-II, 66)

ne&"\$ < ne + ubak < ne + vakt “bk. ebak”

“Eldin bardığı nebak catsa dağı, Aşırdın kolu boşobodu.”)I alkın (epsi çoktan yatsa da, + ır/ın i i bitmedi% (KT, 148)

212 z" / "t < o + zaman “o sırada, o esnada”

“Kızıl sakçılar şpiondu oşo zamat karmap alıştı.”) “ızıl bekçiler casusu o sırada yakaladılar!” (KT-II, 163)

t" < erte < < tañ er + te + ñ(?) “sabah erkenden”

“Çüköbay taG erteG emnegedir çoçup oygondı.”)Hüköbay (er nedense saba(erkenden korkarak uyandı!” (KT, 48)

'0 Te\$ r" r Gr) &) n3" n O() 1" n Z" / " n Z" r; (" rı,

"n3" / in3" < a + n + da mı + n + da < a + n + da mu + n + da “arada sırada”

“...birok üylördün içinde kıbır etken can bilinbeyt, anda-mında gana ulugan iterdin ündörü ugulat.”) *, akat e&lerin içinde kıpırdayan olup olmadı#ı anla ılmıyor, arada sırada sadece uluyan köpeklerin sesi duyuluyor!” (KT-II, 130)

"n3" F! "n3" < a + n + da sa + n + da “arada sırada, zaman zaman, nâdiren”

“Anda-sanda kele koyot.”) +ra sıra geliyor!” (KS, 32)

erte < F & # r! # g # n # < er + te + ñ bir + i + si + kün + ü “yarın öbür gün”

“... dayardana ber, erteñ-bürsügünü üyüñö ketesiñ.”) *, (azırlanı&er, yarın öbür gün e&ine gideceksin!” (KATG, 448)

\$eeF\$ee3e < kee kee + de < k/gâh g/kâh + da “ara sıra, bazen”

“Kee-keede bizge kelet.”) Bazen bize gelir!”

\$ezF\$ez < kez kez “ara sıra, bazen, zaman zaman”

“Kez-kez Sabır kelgen sayın uşul çañ sandıkka nak azırkı Dinarçılup çalkalay oturup, kitep baraktap kalçu.”) +ra sıra \$abır (er geldi#inde bu tozlu sandı#a tam imdiki ' inar gibi gö#sünü önüne, ba ını geriye atarak oturup kitap say, alarını çe&iriyor!” (KT, 10)

\$#n#ft#n# < kün + ü tün + ü “gece gündüz”

“Alardı künü-tünü kabıl aluuçu bölmölördö ısıq muzdak sular şaldırap, sülgü, samındar dayar.”) 5 nların gece gündüz kabul edildikleri odalarda sıcak &e so#uk sular akırdıyor, sabunlar &e (a&lular (azır duruyor!” (KT, 73)

\$#n3#rft#n3#r < kün + dür tün + dür “geceli gündüzlü”

“Kündür-tündür anın bürkündülörü – boroşo, boroon ırlday bedri”) 4ece gündüz onun suları I kar kasırgası, ırtına gürüldeyi&erdi!” (KT-II, 110)

50 E3" t Gr) &) n3" n O() 1" n Z" / " n Z" r; (" rı

" (ge 3e%re < hâlâ > ali + ge deyre “şimdiye kadar”

“Alige deyre ketpedi”) 5 imdiye kadar gitmedi!”

"n3" n !2 < < a + n + dan soñ “ondan sonra”

“Andan soñ, türüp bilegin, / Oynotup batır cürögün, / Özgörtüp öttü alandı, / Vladimir Lenin.”
)5ndan sonra, bile#ini kaldırıp, 8 Oi#it yüre#ini oynatıp, 8 Jlemi de#i tirip geçti, 8 Eiladimir Kenin.) (KT-II, 155)

& r 3" Bir daha

“Bir da kelbeyt.”)Bir da(a gelmez#! (KS, 121)

G 'ı(\$ % n “...yıl sonra”

“Birok Aldıbek, ötkön cıldağı oğudan artta kalıp, mektepti coldoştorunan bir cıl kiyin bütürdü.”)Bakat +ldıbek, geçen yıl okula de&am edemeyip, ta(silini arkada larından bir yıl sonra tamamladı.) (KT-II, 60)

erte<\$ ge 5e% n < er + te + ñ + gi + ge çeyin “yarına, sabaha kadar”

“Al cer beti menen erteñkige çeyin koştoştı.”)5, yeryüzü ile saba(a kadar &edala tı#! (KT-II, 85)

erte< / enen < er + te + ñ menen “sabahleyin”

“Erteñ menen cumuşka kirip, tıñbastan tüngö çeyin işteçübüz.”)\$aba(leyin i e girip, dinlenmeden geceye kadar çalı ırdık#!

\$"5"nt"n &er < ka + ça + n + tan beri “çok zamandır, ne zamandan beri”

“Anı sen kaçantan beri bilesin?”)5nu sen ne zamandan beri)ne zamandır! tanıyorsun?! (KT, 93)

\$e5\$e / ""(< keç + ke mahal “akşama doğru, akşamleyin”

“Keçke maal Sabit akun bazardan kayttı.”)+k ama do#ru \$abit /oca pazardan döndü#! (KATG, 205)

\$#n /) r) n “vakti zamanında, önceden”

“Kaçar colun kün murun / Belendegen koyonelek.”)Eakti zamanında kaçacak yolunu 8 /azırlayan ta& an idik#! (KT-II, 44)

“Kün murun dayardayt.”)7nceden (azırlar#! (KATG, 495)

\$#n# / enen < kün + ü menen “gündüz”

“Künü menen, tünü menen col cürüp keldik.”)4ece gündüz yürüyerek geldik#! (KATG, 480)

\$#n !"%ın ? 'ı(!"%ın >her gün, her yıl, günden güne, yıldan yıla”

“Mına oşol ömür cana anı menen koşo törölgön eldin keleşek turmuşu, taalayı, ilim-bilimi kün sayın çenemsiz alp arış menen taralıp olturdu.”). te bu ömür &e onunla birlikte yaratılan (alkın gelecekteki (ayatı, tali(i, ilim &e bilimi (er gün ölçüsüz uzun adımıyla geni ledi.(KT, 119)

“Bişkek cıl sayın özgörüüdö.”)Bi kek yıldan yıla de#i mekte#!

/ in3"n \$ % n < mu > mı + n + dan ki + y + i + n “bundan sonra”

“Ay seni, bul mından kiyin este bolsun – dedi. Bakir.”)BekirL “ /ey seni, bu, bundan sonra aklında olsun” dedi! (KT-II, 125)

AAA \$#n (ger = kün il + geri “... gün önce”

“Mından üç kün ilgeri kün kattuu bükelip, ...”)Bundan üç gün önce güne iyice kapanıp, *! (KATG, 185)

t"<g" '))\$ < tañ + ga cuuk “sabaha yakın”

“...bügün tañga cuuk üy-bülösü menen koş aytışkan.”) *bugün saba(a do#ru ailesi ile &edala tı! (KATG, 407)

30 De% / (e1 / 1 Gr)D("r3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rı

"%t"tF&)%t" 3eg 5e < ay - t - a buyt – a de – giçe “bir anda, göz açıp kapayınca kadar”

“Al ayta-bayta degiçe oñ cakka burulgan.”)5, göz açıp kapayınca kadar sa# tara,a dönmü %! (KT, 10)

\$9z "5ıD ')ng"n5" “göz açıp kapayınca kadar, aniden”

“Capardın oyuna köz açıp cumgança dalay nerseler kelip cattı.”)Mapar/ın aklına göz açıp kapayınca kadar bir çok ey geldi! (KT, 10)

e0 - "4(" / " Gr)&)n3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rı

ert"(F\$e5 < er + te + li keç “sabah akşam, gece ve gündüz”

“Erteli-keç malı cıyıp çıkanda, kara taanday kaptaçuu.”)\$aba(ak am malı yayıldı#ında, kara karga gibi (er yeri kaplayacak! (KT, 51)

\$#n# &#g#n < kün ü bü + gün “bugün, tam bugün”

“Konoktor künü bugün kelbeybi?”) ? isa, irler bugün gelmiyor mu?!

\$#n / enen t#n “”gece ve gündüz”

“Al kün menen tün uktap catat.” (5, gece &e gündüz uyuyor!)

\$#n# \$e5e < kün ü keç – ee “dün, tam dünkü gün”

“Künü keçe mında emne kılıp cürdün?”) 'ün burada ne aradın?!

\$#n3#z#n "'n" t#n\$#!#n < kün + düz + ü + n cana tün + kü + sü + n “gece ve gündüz”

“Kündüzün cana tünküsün camgır cadı.”)4ece &e gündüz ya#mur ya#dı!)

;0 Z"r; H F (Gr)&)n3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rı

GF3)\$ @ t"n “- duğu için, -duğundan”

“Egin, cay caançıl bolgonduktan, baştı çoñ aldı.”)Oaz ya#murlu geçti#inden ekinin ba akları büyüdü! (KT-II, 135)

GF\$15"8 GF\$ 5e >- inça, - inçe”

“Cerdin nımı ketkiçe camgır kayra cadı.”): opra#ın nemi kuruyana kadar ya#mur tekrar ya#dı! (KT-II, 150)

𐰉𐰺𐰽 5e\$𐰽 “- inceye kadar”

“El kelgiçektı, men da sunun başına barıp kele koyoyun.”)? illet gelene kadar, ben de su ba ina &arıp geleyim%! (KATG, 438)

GF\$ "n5" “- incaya kadar, a kadar”

“Inagımsıñ can çıkkança taraspaym.” (Oakım dostumsun, canım çıkıncaya kadar &azgeçmem%! (AKT-M, 77)

GF\$ "n3" >F tı4ın3" % F in" % F 3ı4ı z" / "nI

“Erteli-keç malı cayılıp çıkanda, kara taanday kaptacıuu.”)Saba(ak am malı yayıldı#ında, kara karga gibi (er yeri kaplayacak%! (KT, 51)

GF / "%in “- madan”

“Buzuuçular bul cerden aydalmayın, iş oñ akpayt.”)Bozguncular buradan ko&ulmadan, i yoluna girmez%! (KATG, 440)

g0 Kı!"(t / " Gr)&)n3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rı

\$#n39n \$#ng9 < kün + dön kün + gö “günden güne”

“Oy, çirkin ay... öçpös oy kündön küngö çöktüñ go!”- dep Kazıbek tıstan kirip keldi”)”azıbeKL “-+(ki a(*sönmez ,ikir günden güne çöktün ya3” diyerek dı arıdan içeriye do#ru girdi%! (KATG, 465)

60 J"rt Gr)&)n3"n O()1"n Z" / "n Z"r;("rıK

&2(@ !2 “olsa”

“Kaçan da bolso, al kelip catat.”)=e zaman olursa olsun o geliyor%! (KATG, 465)

\$et @ !e “gitse”

“El ketse, al iştep catat.”)Ierkes gitse de, o çalı ıyor%! (KT, 58)

&"r @ !" @ / “varsa”

“Men kurortko kaçan barsam Asan da oşonço barat.”)Ben kaplıcaya ne zaman gidersem, +san da o zaman gider%! (KT-II, 153)

Dikkatimizi çeken husus, hâl ekleriyle genişletilmiş, zaman zarfı göreviyle karşımıza çıkan kelimelerin, Kırgız Türkçesinde çok daha fazla oluşudur.

Kırgız Türkçesinin gramercileri tarafından zaman zarflarının, zamanı yani bir oluş ve kılışın zaman içindeki yerini belirtmeleri, onların ilk işlevi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca zaman zarflarının belirtme, sınırlama, kesinleştirme, tahmin aynı zamanda olma vs... gibi işlevleri üzerinde de durulmaktadır.

Kırgız Türkçesinde gramerinde *Nzar*,/ göreviyle kullanılan kelimelerin aynısını Türkiye Türkçesinde gramerinde bulamayız... Bazıları: *endi*, *emdi*, *&s * 0 imdi* gibi farklı şekilleriyle karşımıza çıkar. Bazıları ise tamamen farklı kelimelerdir: *tez* (*tez*), *9* (*iri* (*akırı*),

(919 (ali), d9im9 (dayıma), ba ta (başında), yakında (cakında), günde (kündö), k1 ta (kışta), yazda (cayda), k1 ın (kışında), yazın (cayında), güzün (küzündö), gündüzün (kündüzün), erken (erte), ertesi (ertesi), gündüz (kündüzün), bürsügün (bürsügünü), öbür gün (bürsügünü), o gün (oşol күнү), bu gün (bügün), (er d9im (ar dayım), bir gün (bir күнү), bıldır (bıltır), bu yıl (bıyıl), gece gündüz (künü tünü), gün günden (kündön küngö), günden güne (kündön küngö) vb... gibi zaman bildiren kelimeler, her iki lehçede de sadece ses değişmesine bağlı farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Türkçesi'nin ağızlarında Kırgız Türkçesinde zaman zarfı göreviyle kullanılan kelimelerin çoğunu bulmak mümkün olacaktır.

Zaman zarfı olarak kullanılan kelimelerde daha çok hâl eklerinin ekleşip kalıplaştığı görülmektedir. Türkiye Türkçesinde de ek kalıplaşması örnekleri görülür. Ama Kırgız Türkçesi'nden verdiğimiz örneklerde bu kalıplaşmanın daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Hâl eklerinin işlevleri konusunda yapılacak bir çalışma, kalıplaşmanın sadece bu örneklerle sınırlı kalmayacağını da gösterecektir.

Bu örneklerde iyelik ekinin de sıkça kalıplaştığına rastlanmaktadır. tünküsün, k1 kısın, keçkisin, күзүндө, түндөсү, күндүзү, vb...

-n vasıta hâli eki, Türkiye Türkçesinde zaman ifade eden belli kelimelerde kalıplaşarak donmuştur. k1 ın, күндүзүн, saba(leyin, yazın, vb... Bu ekin Kırgız Türkçesindeki örneklerde daha fazla kullanıldığı ve kalıplaştığı da görülmektedir. күндүзүн, tünküsün, k1 kısın, vb...

Bu kalıplaşmalar da göstermektedir ki, hâl ekleri zaman isimleri türetmede en çok kullanılan çekim ekleridir.

Zaman zarflarının yapısı konusunda da her iki lehçenin gramercileri ortak bir görüşe sahiptir. Zaman zarfları, basit ve türemiş kelimelerden veya birleşik kelime veya kelime gruplarından oluşabilirler.

Kırgız gramercileri arasındaki tek farklı değerlendirme Kasım Tınıstanov'a aittir. O, genel olarak bütün zarfları, fiillerin niteleyicisi olduklarından hareketle ayrı bir kelime çeşidi olarak ele almaz, onları 'aykındooç)belirleyici!// ların alt grubu olarak değerlendirir. (Tınıstanov, 1998: 50-55)

Dikkatimizi çeken diğer husus ise, hâl ekleriyle genişletilmiş, zaman zarfı göreviyle karşımıza çıkan kelimelerin, Kırgız Türkçesinde çok daha fazla oluşudur.

Her iki lehçe gramerciliğindeki asıl önemli konu, kelime çeşitleri ama daha çok cümlenin öğeleri hususundaki tanım ve değerlendirmelerde yabancı dillerin yapısına göre değerlendirme yapılması, bir de farklı terimlerle konuya yaklaşılmasıdır. Diğer bir problem ise, tanım ve değerlendirmelerde bazen şeklin bazen de işlevin esas alınmasıdır.

4. Grammatikası, Frunze.
5. Kırgız SSR İlimder Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitututu, (1958), Azırkı Kırgız Tili – II, Frunze.
6. KUDAYBERGENOV S., TURSUNOV A., SIDIKOV C., (1980), Kırgız Tilinin Grammatikası, Frunze.
7. MAYRIKOV D., CAKIPOV I., MURATALİYEV M., (1976), Kırgız Tili – Sintaksis, Frunze.
8. NURMAHANOVA A.N., (1971), Türkî Tilderinin Salıştırmalı Grammatikası, Almatı.
9. TINISTANOV Kasım, (1998), Ene Tilimiz I, İstanbul.
10. TINISTANOV Kasım, (1998), Kırgız Tili II, İstanbul.
11. Türk Dil Kurumu (TDK), (1995-1998), Türkçe Sözlük, Ankara.
12. YUDAHİN, K. K., (1940-1965), Kırgızko- Ruski Slavar, Moskova.
13. YUDAHİN, K. K. (Çev.: TAYMAS, Abdullah), (1994), Kırgız Sözlüğü, Ankara.